

HET LAND DAT NIET BESTOND

De eigenzinnige kijk van Blockmans op de Lage Landen

Wim Blockmans schreef een eigenzinnige kijk op de geschiedenis van de Lage Landen. Fernand Braudel inspireerde hem daarbij en dat leverde een bijzonder boek op.

De zomer van 1315 was er een van aanhoudende en overvloedige regens. En de herfst was zo mogelijk nog natter. Volgens kroniekschrijver Lodewijk van Velthem wilde het tussen 1 oktober en kerstavond niet meer droog worden. In de verdronken dalen was het niet langer mogelijk te zaaien en op de hellingen spoelde het zaaigoed weg. Het volgende voorjaar rotte het graan van de akkers en de voorraden van de vooraande oogst, die ook al slecht was uitgevallen, raakten vroegtijdig op. Zoals te verwachten viel, stegen de graanprijzen zoals nooit eerder gezien: men betaalde 12 tot 24 keer zoveel als normaal. De dichter Jan van Boendale beschrijft zelfs gevallen van hongeroedeem, het opzwellen van de buik als gevolg van ondervoeding. In het volgende jaar trad de 'socht' (letterlijk: koorts) op, een besmetting waaraan rijk en arm bezweken:

*Dat was die sterfte, die swaerlike
Quam op arme en op rike
Dat niemant en was soe ghesont*

In een stad als Ieper stierf elf procent van de totale bevolking, Leuven betreurde 24 doden per dag. En alsof het nog niet genoeg was, volgde ook nog eens een massale vee-

sterfte. Ploegen en bemesten waren niet meer mogelijk. Niet zo vreemd dat Boendale de conclusie trok:

*Dus wrac God Onse Here
In ertrike des menschen sonden*

Geen wonder dat de pest hier genadeloos toesloeg. Magere Hein verplaatste zich met een snelheid van vijftien kilometer per dag. En een halve eeuw lang zou hij nog met een frequentie van ongeveer eenmaal per decennium terugkomen. Niet wetende wat hun overkwam en hevig geïmponeerd door de razendsnelle verspreiding van de ziekte, sprak men in de Lage Landen niet van de pest maar van de 'gadoot'.

Bovenstaand relaas is typerend voor het laatste werk van de Leidse emeritus-hoogleraar Wim Blockmans. Een combinatie namelijk van originele bronnen, onderbouwing met overvloedig cijfermateriaal en toepassing van de recentste wetenschappelijke gegevens, ook van buiten het vakgebied (zoals natuurwetenschappelijk onderzoek naar klimaatsverandering). En dat alles schijnt moeiteloos uit zijn pen te vloeien. Blockmans tekent met zijn *Metropolen aan de Noordzee* voor het derde deel van

De geschiedenis van Nederland. Uiteindelijk zal deze serie tien delen beslaan (het laatste zal verschijnen in 2013) en als vervanger gaan fungeren van de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (AGN). Maar bestond de AGN nog uit zeer dikke boekdelen, bij elkaar geschreven door een keur aan specialisten en bestemd voor een select gezelschap, de delen waaruit zijn opvolger bestaat zijn in de meeste gevallen maar door één vakhistoricus geschreven en bestemd voor een groot publiek. Althans dat is de bedoeling.

Eigen visie

Dat men heeft gekozen voor een eenmansbedrijf, heeft voor de auteur zo zijn voordelen: het bespaart hem veel overleg met collega's maar biedt hem vooral de vrijheid voor het ontwikkelen of presenteren van een eigen visie. En die heeft Blockmans wel degelijk. In de laatstverschenen recensies heeft zijn *magnum opus* naast veel lof, ook nogal wat kritiek te verduren gekregen. Het betrof dan vooral de geografische afbakening van zijn onderwerp. De auteur besteedt namelijk het overgrote deel van zijn 700 bladzijden aan het gebied dat ruwweg samenvalt met de delta gevormd door de benedenloop van Rijn, Maas en Schelde en

hun dwarsverbindingen. De eigenlijk Nederlanden dus. En dat heeft zo zijn consequenties voor de overige onderdelen van het samengeraapte geheel dat de Lage Landen toen vormde, het land dat - misschien met uitzondering van de Bourgondische periode - amper heeft bestaan, zoals Blockmans het noemt. Voor hem vormen rivieren namelijk geen scheidingslijnen maar juist verbindingswegen. In een tijd dat het wegensysteem, zo daar al sprake van was, zich op een uiterst primitief niveau bevond, was vervoer van zware goederen over water gemakkelijk en goedkoop. Voeg daarbij het feit dat de delta op het kruispunt lag van de routes tussen Noord-Italië en Engeland en tussen dat laatste land en het Rijnland en de conclusie moet zijn dat de randvoorwaarden in ieder geval uitstekend waren. En ik moet zeggen dat Blockmans' keuze mij wel heeft overtuigd. Wie uit is op een behandeling van de zeventien aparte gebieden met al zijn graven en hertogen, zal dus nog steeds te rade moeten gaan bij het overzichtswerk van H.P.H. Jansen (*Algemene Geschiedenis der Nederlanden*), toevallig ook nog eens Blockmans' voorganger in Leiden.

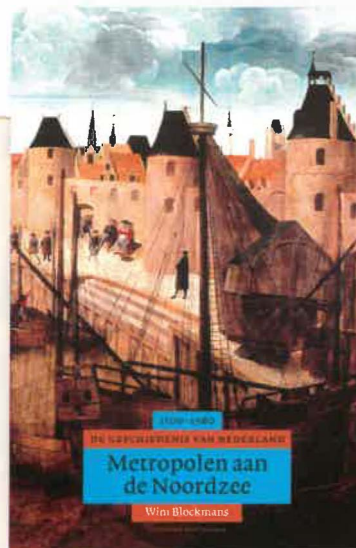
Schatplichtig aan Braudel

In zijn slotwoord betuigt Blockmans zijn schatplichtigheid aan de fameuze Franse historicus Fernand Braudel, een van de grondleggers van de Annales-school, die in zijn geschiedenis van de Middellandse Zee ten tijde van het regnum van Philips II de ontwikkelingen op de lange termijn, *de longue durée*, belangrijker vond dan de eco-

nomische en vooral politieke evenementen. Diens interpretatiemodel is verhelderend om de dynamiek in de Nederlanden te begrijpen. De verschijnselen kunnen daarmee op een hoger niveau worden verklaard dan dat van de louter lokale, specifieke en toevallige factoren. En die dynamiek bestaat eruit dat de bloei van het ene gebied de opkomst van een ander stimuleerde, zodat het verval van een bepaalde regio als het ware weer werd gecompenseerd door de opgang van een andere. Maar de kernfuncties bleven wel in elkaars onmiddellijke nabijheid. In concreto levert dat het volgende eenvoudige maar opmerkelijke rijtje op: van Atrecht in de dertiende eeuw (25.000 inwoners), via Brugge (45.000) in de veertiende en vijftiende eeuw, naar Antwerpen in de zestiende eeuw (100.000 inwoners). Daar horen nog Amsterdam in de zeventiende (200.000) en Londen (400.000) in de achttiende eeuw bij, maar die laatste twee vallen buiten het bestek van dit boek. Het opmerkelijke zit hem hierin dat bij elke stap het inwonertal zich verdubbelde. En het zijn de eerstgenoemde vier steden en hun ommelanden die een uitvoerige behandeling krijgen en naar mijn mening ook verdienen.

De moderne burger

Wat voor Braudel de Middellandse zee was, is voor Blockmans de Noordzee, de daarin uitkomende rivieren en vooral de steden (de bewuste metropolen dus) die in dat gebied hun vestigingsplaats hadden. Want niet alleen hun bloei is indrukwekkend, maar ook en vooral

Wim Blockmans, *Metropolen aan de Noordzee, de geschiedenis van Nederland, 1100-1560* (Bert Bakker: Amsterdam 2010) 748 blz., € 35,-

hun moderniteit. Steden waarin al in de dertiende eeuw sprake is van georganiseerde stakingen tegen de uitwassen van wat al gerust een kapitalistische samenleving mag heten, van burgers die hun rechten laten vastleggen lang voordat er sprake is van een Magna Charta, en waarvan de echo nog weerklinkt in de Akte van Verlating van 1581, overheden die de mening van het volk peilen met schriftelijke enquêtes en waar de eerste democratische structuren vallen te bespeuren. Waar zelfbewuste, trotse stedelingen, wanneer de omstandigheden dat toelaten, zich niet meer laten ringeloren door de machtigsten der aarde, zelfs niet als zij de koningen van Frankrijk of de hertogen van Bourgondië zijn. Kortom waar de eerste moderne burger wordt geboren, en dat misschien nog wel eerder dan in het veelgeprezen Noord-Italië. Is het een wonder dat de aandacht van de auteur vooral aan dat unieke stukje van Noordwest-Europa blijft kleven? En dan hebben de liefhebbers van de Hoekse en Kabeljauwse twisten nog geluk, want Holland, meegesleurd door de dynamiek van zijn zuiderburen, telt voor Blockmans nog mee. Maar de lezer die uitkijkt naar de Schieringers en de Vetkopers, Heeckerens dan wel Bronckhorsten, zal danig worden teleurgesteld.